

МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ДЕКОРАТИВНОСТІ
ДЕРЕВНИХ РОСЛИН

¹Барна М.М., ¹Барна Л.С., ²Кохановський В. М.

¹Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

²Сумський національний аграрний університет

E-mail: m.barna@tnpu.edu.ua, barna@chem-bio.com.ua,
kochanovsky.v.m@ukr.net

Важливу роль у створенні архітектурно привабливого та комфортного середовища для життя людини відіграють деревні рослини. Дерева є невід'ємними елементами зелених насаджень сучасних урбоєкосистем. У зв'язку з процесами активної розбудови міст, озеленення новозбудованих мікрорайонів, а також необхідністю постійного оновлення існуючих зелених насаджень, важливою проблемою є вибір деревних рослин, які б відповідали цілому ряду критеріїв, зокрема, декоративності [1].

Декоративні ознаки деревних рослин мають свої особливості у різні пори року: взимку яскраво зелена хвоя Голонасінних та вічнозелених квіткових (*Abies* Mill., *Picea* A. Dietr., *Thuja* L., *Tsuga* Carr., *Juniperus* L. тощо.), навесні квітки або суцвіття квіткових (*Magnolia* L., *Syringa* L., *Aesculus* L., *Forsythia* Vahl.), восени яскраве забарвлення листків та плодів (*Catalpa* Scop., *Gleditsia* L., *Platanus* L., *Robinia* L.).

Доцільно розділити морфологічні ознаки, як ознаки декоративності та критерії життєздатності деревних рослин на групи формування феномену "декоративність" у рослинному світі. Такими групами, ймовірно, доцільно вважати: групу прямоформуючих декоративність морфологічних ознак та групу опосередковано впливових на декоративність показників. Перша група морфологічних ознак, без сумніву, підкреслює декоративну "ошатність" загального вигляду квіткових деревних рослин, а група інших показників – основу їх життєздатності, або віталітету [4].

Декоративність деревних рослин оцінюють за сукупністю

ознак, серед яких важливими є саме морфологічні ознаки, які характеризують естетичні якості дерев. На основі аналізу літературних джерел та даних власних досліджень можна виділити такі морфологічні ознаки декоративності деревних рослин, які є спільними для представників відділів *Pinophyta* та *Magnoliophyta*: розмір та форма крони; забарвлення і структура кори; будова і форма хвої та листків; забарвлення, будова та розміри мікростробілів і квіток; забарвлення, будова та розміри макростробілів і плодів.

Декоративність хвойних рослин створюють такі морфологічні ознаки: архітектоніка стовбура і крони, охоєння і форма крони, забарвлення хвої, рясність і колір мегастробілів.

Серед цих ознак можна виділити дві групи: ознаки, що прямо формують декоративність хвойних (архітектоніка стовбура і крони, тривалість охоєння крони, форма крони хвойних, забарвлення хвої, рясність шишкоформування, колір шишок, аромат хвої і шишок) та показники, що опосередковано формують декоративність (зимостійкість, морозостійкість і пошкодженість рослин) [2].

Декоративні ознаки деревних рослин привертають до себе увагу у різні пори року залежно від домінування тієї чи іншої якості. Наприклад, весною, коли відбувається цвітіння більшості деревних рослин, нашу увагу привертають рослини з великими яскравими чи меншими, але численними квітками та суцвіттями, до яких передовсім доцільно віднести види з родів *Magnolia* L., *Syringa* L., *Aesculus* L., *Forsythia* Vahl. та ін., а також деревні рослини із запашними квітками та суцвіттями, до яких належать види з родів *Tilia* L., *Caragana* Fabr., *Malus* Mill., *Jasminum* L. тощо.

Влітку, коли повністю сформовані яскраво-зелені листки чи хвоя, нашу увагу в першу чергу привертають квіткові деревні рослини зі складними пальчастими чи пірчастими листками, зокрема це види з родів *Aesculus* L., *Juglans* L., *Gleditsia* L., *Phelodendron* Rupr., *Robinia* L., Mill., *Picea* A. Dietr., *Thuja* L., *Tsuga* Carr., *Juniperus* L. тощо.

Восени з пониженням температури відбувається руйнування хлорофілу, а пігменти каротин і ксантофіл, які стійкіші до пониження температури, зумовлюють різне

забарвлення листків. Окрім того, восени привертають увагу деревні рослини з великими звисаючими плодами, зокрема, види з родів *Catalpa* Scop., *Gleditsia* L., *Platanus* L., *Robinia* L. та прямостоячими чи повислими шишками видів з родів *Pinus* L., *Cedrus* Trew., *Cupressus* L., *Pseudotsuga* Carr. тощо.

Водночас, декоративність деревних рослин оцінюють не за однією, двома, хоча й найефективнішими ознаками, а за сукупністю декоративних ознак з врахуванням розмірів рослин, форми крони, забарвлення й структури кори; забарвлення, будови та розмірів хвої й листків; забарвлення, будови та розмірів мікростробілів і квіток; забарвлення, будови та розмірів мікроспорофілових колосків і суцвіть; забарвлення, будови та розмірів макростробілів і плодів тощо. Виходячи з цього, в декоративній дендрології сформувалися відомі підходи щодо оцінювання декоративності рослин.

Основні морфологічні ознаки, що безпосередньо впливають на ефектний вигляд квіткових деревних рослин:

- архітектоніка стовбура і крони з листковим вкриттям чи без нього;
- спадково типова форма крони з можливими адаптаційними варіантами;
- текстура та забарвлення кори стовбура, каркасних гілок і пагонів крони;
- розміри, колористика та тривалість життєздатності листкового вкриття;
- розміри та колір квіток і суцвіть, а також рясність, термін і тривалість їх цвітіння;
- декоративна привабливість і тривалість зберігання суцвіть і плодів;
- аромат запахів кори і листків, квіток і суцвіть, плодів і суплідь [3].

Наведені ознаки протягом онтогенезу непередбачувано мінливі: деякі морфологічні ознаки щорічно, а інші посезонно оновлюються, змінюючи тим самим декоративність рослин.

Отже, запропоновані нами морфологічні ознаки можуть використовуватися для оцінювання декоративності деревних рослин з відділів *Pinophyta* та *Magnoliophyta*.

Список літератури:

1. Барна М. М., Барна Л. С. Дендрарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та перспективи створення біблійного ботанічного саду: монографія. Тернопіль : ТОВ «Терно-граф», 2017. 320 с.: іл.
2. Кохановський В. М., Барна М. М., Барна Л. С., Мельник Т. І. Методичні аспекти оцінювання декоративності деревних рослин відділу *Pinophyta* за сукупністю морфологічних ознак та ознак життєздатності. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Біологія.* 2020. № 1–2 (79). С. 18–35.
3. Кохановський В. М., Барна М. М., Барна Л. С., Мельник Т. І. Методичні аспекти оцінювання декоративності деревних рослин відділу *Magnoliophyta* за сукупністю морфологічних ознак та ознак життєздатності. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія Агрономія і біологія.* 2020. № 1(39). С. 42–55.
4. Кохановський В. М., Мельник Т. І., Коваленко І. М., Мельник А. В. Декоративна дендрологія. Навч. посіб. Частина I. Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. 263 с.

УДК 378.147

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ФАСИЛІТАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З КУРСУ «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я»

Барна Л. С., Цяпута Н. І.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: barna@chem-bio.com.ua, natlia.tsyaputa@gmail.com

Актуальність вивчення можливостей фасилітації в навчанні і вихованні зумовлена переходом від традиційної парадигми навчання до компетентнісної, що визначає необхідність активізації діяльнісного підходу в умовах сучасної освіти. Дані твердження перегукуються з обґрунтуванням змін, викладеним у